

Els comunals al Pallars Sobirà

Resum de la proposta de recerca _ Oriol Bertran i Costa

L'important abast territorial de la propietat comunal és un dels trets més destacats d'entre aquells que caracteritzen històricament les societats pirinenques. De la mateixa manera que en d'altres regions de muntanya, l'apropiació col·lectiva dels espais que són poc aptes per l'agricultura i on es localitzen, pel contrari, els principals recursos ramaders i forestals va permetre durant segles el sosteniment d'unes poblacions que es recolzaven en un aprofitament agropecuari de l'entorn en el context d'una economia organitzada a partir dels grups domèstics i orientada a l'autoproveïment.

Malgrat respondre a una lògica força comuna en tots els casos, les pràctiques tradicionals a la muntanya presenten un marcat caràcter local. Les comunitats locals establien pel costum o per mitjà d'ordenances escrites les formes específiques que havien d'adoptar els aprofitaments en els espais col·lectius (els itineraris i calendaris que guiaven els moviments dels ramats a la muntanya, la càrrega ramadera permesa a cada veí, les partides i característiques dels aprofitaments de fusta i llenya, etc.), alhora que mantenien el seu caràcter corporatiu regulant l'accés als drets associats al veïnatge.

En els últims 150 anys, factors de tipus polític i econòmic han alterat d'una manera significativa la continuïtat d'aquest model al conjunt dels Pirineus. Les transformacions liberals del XIX (sobretot la desamortització i la implantació del règim municipal) han acabat implicant en la pràctica, amb una situació jurídica i registral que és molt diversa i sovint confusa, una pèrdua de la participació veïnal i de l'autonomia local en la gestió dels propis recursos. Al mateix temps, la davallada de les activitats econòmiques tradicionals, junt amb un important canvi demogràfic i social, ha estat acompanyada de l'aparició de nous usos del territori (primer la indústria, sobretot les hidroelèctriques, i en les últimes dècades el turisme).

Per la seva banda, la valoració contemporània del patrimoni natural ha donat lloc a l'emergència de noves figures d'ordenació i protecció del territori que s'orienten a la conservació mediambiental. A Catalunya, l'aprovació del Pla d'Espais d'Interès Natural l'any 1992 va implicar la declaració de figures diverses de protecció en prop d'un 20% del territori, amb una àmplia representació dels espais pirinencs d'alta muntanya. La coincidència d'aquests espais amb les propietats procedents dels antics comunals posa de manifest com les formes tradicionals d'aprofitament i gestió estan en la base dels valors ambientals que ara es pretén preservar.

La proposta de recerca que es presenta a l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya pretén mostrar el valor dels coneixements i les pràctiques

locals en la configuració del paisatge de l'Alt Pirineu i s'orienta a proporcionar una base documentada d'informacions relatives a la intervenció humana tradicional en aquest entorn específic que puguin incorporar-se en la seva gestió contemporània. La investigació se centrarà en la comarca del Pallars Sobirà i, d'una manera més específica, en les forests d'origen comunal que han estat objecte d'alguna de les figures vigents de protecció ambiental.

El Pallars Sobirà ofereix alguns trets que fan d'aquesta comarca un escenari privilegiat per l'anàlisi que es proposa. Junt amb unes característiques físiques que permeten qualificar-la com de comarca d'alta muntanya, la presència de la propietat forestal de caràcter comunal segueix tenint, encara avui, un pes molt significatiu dins del conjunt (més d'un 80% de la superfície comarcal és de titularitat i gestió pública o pertany a societats veïnals), al mateix temps que la seva terciarització és un procés relativament recent i que es produeix amb una persistència encara significativa de les explotacions agropecuàries familiars. Si bé es disposa d'una base força consistent d'estudis històrics sobre els comunals al Pallars, la diversitat i la complexitat que els caracteritzen en la seva versió contemporània encara no ha estat objecte fins avui d'una aproximació sistemàtica. La comarca, finalment, ha constituït un àmbit preferent de les polítiques de conservació ambiental a Catalunya, que arranca amb la creació del Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici fa ara just 50 anys i arriba fins la declaració recent del Parc Natural de l'Alt Pirineu, tenint prop de la meitat del seu territori sota una gamma considerable de figures de protecció.

Més enllà de les seves bases teòriques i metodològiques, la proposta es recolza en l'activitat desenvolupada per diferents associacions i entitats en relació amb el patrimoni cultural, el patrimoni natural i el desenvolupament local del Pallars Sobirà, i parteix d'una voluntat explícita que els resultats de la recerca ofereixin elements al debat sobre el futur de la comarca (per mitjà d'accions de difusió pública) així com coneixements precisos que puguin traduir-se en la gestió territorial.

Tot i que la importància dels factors socials i culturals en la configuració del paisatge està sent objecte d'un reconeixement creixent, les dificultats d'un diàleg fluït entre els científics socials i els tècnics ambientals són encara ben paleses. En aquest sentit, la capacitat de registre i interpretació de les pràctiques locals que proporcionen els procediments etnogràfics de recerca així com la perspectiva global i comparativa que és distintiva de l'Antropologia Social situen aquesta disciplina en una posició privilegiada per promoure el tractament conjunt del patrimoni cultural i el patrimoni natural.